

ANKARA'DA TARİHTEN BİR DOKU: KIZILIRMAK SİNEMASI

Gülçin SAĞIR

Çankaya Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü,

Özet

AVM'lerin yaygınlaşmasıyla beraber, sinemacılığın ruhu ve dokusu da geçmişe oranla farklılaşmıştır. Özellikle Ankara başta olmak üzere metropol kentlerde bulunan sinema salonları daha çok "AVM sinemacılığı" adını verebileceğimiz yapılara dönüşmüştür. Bu minvalde bu yapılardan farklı olarak sinemanın ruhunu geçmişiyile beraber devam ettirmeye çalışan, Ankara'nın en eski sineması olan Kızılırmak sinemasından çalışmamızda bahsedilecektir. Kızılırmak sinemasının tarihi, seyircisi, günümüzdeki yeri ve durumu araştırılarak 60'lı yıllardan 2000'lere doğru sinemacılığın Ankara seyircisi üzerindeki değişiklikleri de çalışmamızda aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Ankara, Şehir, Kızılırmak Sineması, Tarih.*

A HISTORICAL TISSUE IN ANKARA: KIZILIRMAK CİNEMA

Abstract

Along with the widespread use of AVMs, the spirit and texture of filmmaking has also changed compared to the past. Movie theaters, especially in Ankara and especially in metropolitan cities, are transformed into structures that we can name "AVM cinema". In this way, unlike these structures, we will be talking about the work of Kızılırmak, the oldest cinema in Ankara, trying to keep the spirit of the cinema together with its past. The history, audience, current location and situation of Kızılırmak cinema will be investigated and the changes on the audience of Ankara cinema will be transferred from the 60's to the 2000's.

Keywords: *Ankara, City, History, Kızılırmak Cinema.*

Giriş

Zaman içerisinde kentlerin tarihi, sahip oldukları mekânların dokusuyla beraber ilerlemektedir. Ankara’da tarihin hemen hemen her safhasında önemli bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Cumhuriyetin ilan edilmesinin ve Ankara’nın başkent olmasının ardından Ankara tarihsel süreç içerisinde daha da özel bir kent olarak varlığını sürdürmüştür (Şimşir, 2006: 688). 27 Aralık 1919 yılında Mustafa Kemal Atatürk’ün Ankara’ya gelmesiyle beraber Ankara Milli Mücadele Hareketinin önemli karargâhlarından birisi haline gelerek strateji merkezi olmuştur. Uzun yıllar sonra başkent İstanbul’dan Ankara’ya taşınmasıyla da ülke içerisinde siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanların da her birinde çeşitli değişiklikler meydana gelmiştir (Çelik, 2014: 94). Bu değişiklikler aynı zamanda dünyada meydana gelen diğer olaylarla da şekillenmiştir. Özellikle küreselleşmenin etkisiyle bu değişimler ülkelerin kültürlerini çok fazla etkilemiştir. Teknolojinin hızla gelişmesiyle beraber kentler içerisindeki tarihsel mekânlarda değişmiş ve tarihsel süreç içerisinde bu yapılarda farklılaşmalar yaşanmıştır. Bu değişiklikten etkilenen mekânlardan birisi de sinema salonları olmuştur. AVM’lerin hızla yayılması ve AVM’lerin sinema salonlarına yer açmasının ardından AVM Sinemacılığı adı verilen yeni bir durum meydana gelmiş ve eski sinema salonları giderek azalmıştır. Bu çalışmanın amacı da AVM Sinemacılığın hızla yaygınlaşmasına rağmen hala varlığını devam ettirmeye çalışan Ankara’nın en eski sineması olan Kızılırmak sinemasını anlatmaktır. Çalışmamızda sinemanın kuruluş evresi göz önünde tutularak politik, sosyal gelişmelerde 50’li yıllar dikkate alınarak verilecektir.

1. Sinematografinin İcadı ve Sinemanın Başlangıcı

Sinemacılık Belçikalı fizikçi Joseph Plateau’nun 1832 yılında fenakistiskopu icat etmesiyle beraber gelişmeye başlamıştır. Sinemacılığın kökeninde bilinen, görüntünün retina iz bırakması gerçeğinden yola çıkan Plateau, fenakistiskop sayesinde belirli bir hareketin aşamalarını saptayan bir dizi görüntüye hızlı bir biçimde bakıldığı zaman ortaya çıkan gözde hareket aldanmasını keşfetmiştir.

1851 yılındaysa Jules Duboscq'da elle çizilmiş ya da renklendirilmiş görüntüleri kullanmayı deneyerek adına stereofantaskop veya biyoskop denilen yeni bir alet icat etmiştir. 1853 yılına gelindiğinde Avusturyalı Uchatius fenakistiskopu ile büyülü feneri birleştirerek hareketli görüntüleri bir ekran üzerine yansıtmayı başarmıştır. Bu başarı daha sonra 1870'li yıllarda yeniden Bourbouze ve Heyl tarafından ele alınmıştır. 1874 yılındaysa Venüs gezegeninin güneşin önünden geçişi sırasında meydana gelen olayları izlemek amacıyla astronom Jules Janssen art arda fotoğraflar çeken adına astronom tabancası denilen bir alet yapmıştır. Bu sayede ekran için bir dizi görüntü elde etme yolunda ilk adım atılmıştır. 1878'de Fransız fizyolojist Marey ile ünlü Amerikalı fotoğrafçı Muybridge kuşların uçuşunu incelemek için fotoğraf tüfeği adı verilen bir alet yapmışlardır. Marey bu alet sayesinde saniyede aralıklar halinde peş peşe çekilmiş on iki görüntü elde etmiştir. Bu alet 1888 yılında Emile Reynaud'un kenarı delikli olan film şeridi sistemini geliştirmesine yol açmıştır. Praksinoskop adı verilen bu alet ile yüzlerce kişinin bir araya geldiği bir gösteride bir resim sergisi düzenlenmiştir. Artık bu durumlardan sonra sinema için gerekli olan kırılma noktalarından birisi yaşanarak 1892'te Thomas Edison kinetograf adlı bir çekim makinesi icat etmiştir. Bu makineden çıkan görüntüler küçük ve yalnız bir seyirci tarafından izlenebildiği için yetersiz kalmıştır. Fakat bu sinematografiye geçiş için en önemli adımlardan birisini oluşturmaktadır. Bu sayede Fransız Louis Lumiere sinematografiyi icat etmiştir. 22 Mart 1895 yılında halka açık bir gösteri düzenleyerek 28 Aralık tarihinden itibaren Paris'teki Grand Cafe'nin bodrum katında halka açık gösterilerde bu makine kullanılmaya başlanmıştır (Betton, 1986: 5-6). Yani sinematografiyle beraber aslında sinemada icat edilmiştir. Bu cihaz sayesinde kısa metrajlı film denemeleri yapılarak sinema gelişmeye ve ilerlemeye başlamıştır. Bu halde sinema, görsel bir anlatım aracıdır ve imgelemin bir simge olarak ekranda gösterilmesi ve bir hayatın aletler yardımıyla kurgulanmasıdır (Ali Çelik, 2015: 35).

Sinemanın ilk başlangıcı ise 1895 ve 1908 yılları arasına denk gelmektedir. Bu yıllar aralığında sessiz sinema bulunmaktadır. Sessiz sinema daha çok açık havalarda çekilmiş olan belgeselleri kapsayan niteliktedir. Örneğin; arabaya binen İtalya Kralı'nın çekilmesi, Çar II.

Nikola'nın taç giydirilme töreni bunlara örnektir. 1908 ile 1914 yılları arasındaysa artık gösteri sinemasının gelişimi başlamıştır. Bu gelişim I. Dünya Savaşı'nın başladığı zamanlarda da devam etmiştir. Fransız sineması savaştan dolayı gerilerken Amerikan sineması hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. 1914 yılından itibaren başlayarak kendilerine bağımsızlar adını veren grup Amerikan film piyasasına hâkim olmuştur. Bu grup Hollywood'da bir şirket kurarak dünya sinemasının başkentini meydana getireceklerdir (Betton, 1986: 9).

1919 ile 1924 yılları arasındaysa Almanya, Danimarka ve İsveç'te sinemacılık alanında ilerlemeler kaydedilmeye başlanmıştır. 1925 ile 1930 yılları arasında Alman sanatçıların araştırmaları sonucunda sinemada farklı akımlar ortaya çıkartılarak soyut sinemanın örnekleri ortaya koyulmuştur (Betton, 1986: 10). Bu sırada Amerika'ya yerleşen sanatçılarda çeşitli ürünler vermeye devam ederek başarılı bir alana yerleşmişlerdir. 1920'li yıllar içerisinde Sovyet sineması da kendini kabul ettirmeye başlamıştır. 1929 ile 1934 yılları arasında artık sesli sinemacılık başlayarak dünya çapında birçok filmler üretilmiştir. 1935 yılından sonra gerek Almanya'da yaşanan Nazizm baskısı gerek İtalya'da hüküm süren faşizm yönetimi sırasında birçok başarılı senarist, yönetmen, oyuncu Amerika'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden 1935 yılı itibarıyla artık Amerikan sineması zirveye oturmuştur (Betton, 1986: 53). Bu halde tüm bu gelişmeler ışığında sinemanın toplumların kültürü, sosyal ve politik olaylarıyla iç içe olduğunu söylememiz mümkündür. Her ülkenin bu noktada bir sinema tarihi bulunmaktadır. Türkiye'nin de kendisine özgü bir sinema tarihi vardır. Şimdi çalışmamızın devamında Türkiye'de sinema tarihi hakkında kısa bilgiler sunmaya çalışacağız.

1.2. Başlangıçtan 1960 Yıllar Aralığında Türkiye'de Sinemacılık

Esin Çoşkun 1948 yılında yerli filmciliğin gelişmesi açısından yapılan Belediye Eğlence Resmî'ndeki vergi indirimiyle Türk sinemasının gelişim evresini iki ana ayrı döneme ayırarak incelenebileceğini belirtmektedir. 1890'lı yıllar itibarıyla sinematografinin Osmanlı'ya gelmesinden 1950'li yıllara kadar olan dönem aralığına Çoşkun "tiyatrocular dönemi" ve 1948 yılından sonra vergi indirimi sonrasında yaşanan döneme ise "sinemacılar dönemi" adını vermektedir. Özellikle sinemacılar dönemi içerisindeki en önemli gelişme Çoşkun'un ifadesiyle Lütfü Akad'ın 1952 yılında yapmış

olduğu Kanun Namına filmidir. Çoşkun bu film ile beraber artık sinema içerisinde görülen teatral anlatımın terk edildiğini ve sinemaya özgü anlatım biçimlerinin hız kazanmış olduğunu vurgulamaktadır (Çoşkun, 2009: 17).

1897 yılı itibariyle sinematografinin Osmanlı'ya gelmesiyle beraber Osmanlı içerisinde de sinema salonları kurulmaya başlanmış ve çeşitli belgesel niteliğinde filmler gösterilmiştir. O yıllar içerisinde daha önce anlatmış olduğumuz Almanya, Fransa ve daha sonra özellikle Amerika sinemalarının gelişimi aksine Osmanlı sineması dünyadaki sinemacılığa tam olarak yetişememiştir. 1915 yılına kadar Türkiye içerisinde belgesel filmlerin gösterilmesinde yerli bir yapım şirketi bulunmamaktadır. Merkez Ordu Sinemasının kurulmasıyla beraber 1916 yılında sinema dairesinin başında bulunan Romanya uyruklu Sigmund Weinberg'in Lebleci Horhor Ağa adında bir film çekimine başlamış fakat sonuç başarılı olamamıştır. 1918 yılından sonra Osmanlı'nın yıkılmasıyla beraber Merkez Ordu Sineması kapatılmıştır. Ama sinema üzerine çalışmalara devam edilmiş ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve Malul Gaziler Cemiyeti bünyesinde çalışmalar sürdürülmüştür. Burada Türk sinemasının ilk öykülü filmleri çekilerek Türk sinemasında tiyatrocular dönemi adı verilen dönem başlamıştır (Çoşkun, 2009: 19).

Fakat 1922 yılı itibariyle Türk sineması tarihinin en önemli kırılma noktalarından birisini yaşamıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle yaşanan toplumsal dönüşüm sinemacılığı da etkilemiştir. Bu dönüşümlerin içinde de daha önce resmi ya da yarı resmi kurumlar tarafından yürütülen sinemacılık, Türkiye'de 1922 yılında kurulmuş olan Kemal film ile ilk kez özel bir yapımevine sahip olmuştur. 1922 ile 1949 yılları arasında giderek gelişen özel yapım evleri kurulması sonucunda Türkiye'de sinemacılık bu yıllar aralığında Özel Yapımevler Dönemi adını almıştır. Kemal ve Şakir Seden kardeşlerin kurmuş olduğu Kemal filmin hemen ardından daha çok tiyatroculuğuyla ön plana çıkmış olan ve Almanya'da sinema çalışmaları içerisinde yer alan Muhsin Ertuğrul deneyimleriyle ön plana çıkmıştır. Ertuğrul'un çabaları sonucunda ilk stüdyolar açılmıştır (Esen, 2010: 16).

Ertuğrul ile beraber anlaşılan Kemal film konulu film yapımlarına başlayarak 1922 yılında İstanbul'da Bir Facia-ı Aşk filmini çekmişlerdir. Ardından Ertuğrul kendi tiyatrocular arkadaşlarını da alarak daha sonra beş tane daha film

çekmiştir. Bu filmler; Ateşten Gömlek, Boğaziçi Esrarı, Sözde Kızlar, Leblebici Horhor ve Kız Kulesinde Bir Facia'dır. 1924 yılına gelindiğinde ise Kemal Film yerli film yapımını bırakmıştır.1929 yılına kadar Türkiye'de yerli film üretimi duraklama dönemine girmiştir. Sadece ithal filmlerin gösterimi devam etmektedir. Bu noktada İpekçi ailesinin yerli film yapım işine girmesiyle bu duraklama dönemi sona ermiştir. İpekçi ailesi 1923 yılında Elhamra sinemasının işletmeciliğini devralarak dönemin en güçlü film yapım ithalatçısı haline gelmiştir. Bu sayede İpek film ile anlaşılan Muhsin Ertuğrul yeniden film üretimine başlamıştır. Türk sinemacılık tarihinde 1950 yılına kadar Muhsin Ertuğrul en etkili yönetmen olmuş ve 17 yıl boyunca Türk sinemasında 23 tane film yönetmiştir (Tunç, 2012: 72). Ayrıca bu yıllardan 1939'a kadar sinema alanında başlayan atılım Türkiye'de de II. Dünya Savaşı'nın etkisinden dolayı durağan bir döneme girmiştir. Daha önce bahsettiğimiz Avrupa sinemacılığının savaş yüzünden gerilemesinden dolayı Türkiye içerisinde de çoğunluk olarak Amerikan ve Mısır filmleri ithal edilmeye başlanmıştır (Çoşkun, 2009: 25).

Bu döneme kadar meydana gelen gelişmeler ışığında 1948'den sonra sinemacılar dönemi olarak bilinen döneme geçilmiştir. Fakat o sırada ülke içerisinde meydana gelen politik değişimlerde sinemacılığı doğrudan etkilemiştir. Bu sebeple çalışmamıza bir alt başlık açarak tek partili hayattan çok partili hayata geçiş evresi ve ardından Demokrat Parti'nin iktidar olduğu dönem hakkında kısa bir bilgi vererek bu gelinen süreci sinemacılık ekseninde ele alacağız.

2. 1946-1960 Arası Çok Partili Hayata Geçiş Ve Demokrat Parti İktidarı

Bilindiği üzere Mustafa Kemal Atatürk'ün ardından cumhurbaşkanlığı görevine gelen İsmet İnönü ile birlikte Cumhuriyet Halk Partisi uzun yıllar iktidar da kalmıştır. Zaman içerisinde yaşanan olaylar ile partinin yıpranması ve II. Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu ekonomik sıkıntılar, halkı etkileyerek yeni bir partinin ortaya çıkması ihtiyacını belirlemiştir. Kemal Karpat'ın ifadesiyle İsmet İnönü döneminde yapılan politikalar Mustafa Kemal Atatürk'ün olduğu döneme göre daha sıkıdır. Bu sıkı politikalar ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin içinde yaşananlardan dolayı parti içerisindeki kanat ikiye bölünmüştür. Hükümet bir "parti hükümeti" haline gelmiştir. Karpat, partinin daimi başkanı ve Cumhurbaşkanı olan

İsmet İnönü'nün "milletin ve devletin simgesi" olarak yüceltilmiş olduğunu ifade etmektedir. Fakat Karpat durumun daha sonra değiştiğini belirterek 1939 yılında Halk Partisi Kurultayı'nda devlet- parti ilişkilerinin yeniden ele alındığını belirtmektedir. Bu kurultay sonrasında yüksek kademelerde görev yapan devlet memurları parti içerisinde yer alan önemli noktalardan uzaklaştırılmıştır. Meclis içerisinde bu duruma karşı olan Müstakil bir grup meydana gelmiştir. Ayrıca o sırada Akdeniz'de bir savaş patlak verdiği için Türkiye herhangi bir Avrupa devletinin kendisine saldırması üzerine ikili yardım sağlanacak olan bir antlaşma imzalamıştır. Tüm bu yaşanan gelişmelerin savaş yıllarında politikanın daha da sertleşmesine sebep verdiğini belirten Karpat, kişi hürriyetlerinin çok fazla sınırlandırılmış olmasına, rejimin katılaşmasına, sıkı kontrollerin artmasına dikkat çekerek bu durumun ülke içerisindeki kültürel, sosyal, siyasi ve toplumsal anlamda halkı çok fazla etkilediğine ve partinin bu süreç içerisinde bu alanlarda da çeşitli değişiklikler yapmış olduğuna ifade etmektedir (Karpat, 2010: 161-162).

Tüm bu yaşananların ardından çok partili hayata geçiş evresi başlamıştır. Türkiye çok partili hayata geçiş evresine yakın bir tarihte II. Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu süreç ile beraber girmiştir. Türkiye, 1944 yılında Mihver Devletler ile olan ilişkisini keserek Birleşmiş Milletlere üye olabilmek için 23 Şubat 1945 yılında Almanya karşı savaş ilan ederek 24 Şubat 1945 yılında da Birleşmiş Millet Beyannamesi'ni imzalamıştır. Bu süreçte artık Türkiye'nin kültürel, siyasi, ekonomik gelişmelerinde Batı'ya yakın olması ve ikili ilişkilerini de bu doğrultuda şekillendirmesi süreci başlamıştır. Hala tek parti idaresi altında olan Türkiye için değişikliklerin geleceği sinyaller belirmiştir. İtalya ve Almanya'da tek parti hükümetlerinin ortadan kalkması, Batı ile yakınlaşma, Birleşmiş Milletlere giriş gibi süreçler ile de Türkiye'deki tek parti sistemi rejiminin temelleri giderek sarsılmaya başlamıştır (Karpat,2010: 228).

Cumhuriyet Gazetesi'nin 18 Temmuz 1946 yılında yer alan Adnan Menderes'in konuşmasında da tek parti rejimini eleştirisi dikkat çekmektedir. Menderes Aydın'da yapmış olduğu konuşma sırasında savaşın Türk siyasi hayatında yaşanan kırılma noktalarından bahsederek tek partinin bu süre zarfı içerisinde yapmış olduğu politikaların

güçlüklerine değinmiş ve artık tek parti rejiminin ülke içerisinde yaşanan zorluklara bir çare olmayacağına dikkat çekmiştir. Menderes artık tek parti rejiminin dünyada genel olarak yıkıldığını bu etkinin Türkiye içerisinde de duyulacağını ifade etmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 18 Temmuz 1946).

Yaşanan gelişmelerin ardından Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun mecliste görüşülmesi sırasında İnönü ve hükümete olan muhalefet açığa çıkmış ve muhalefet kendi içinde temsilcilerini yaratmaya başlamıştır. Özellikle Birleşmiş Milletler ile imzalanmış olan beyanatının vermiş olduğu cesaret ile Adnan Menderes yine tek parti hükümetini eleştirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:19, Dönem 7, 15 Ağustos 1945: 170-171). Yine 1945 yılında Ticaret Bakanlığı'nın Bütçe Görüşmeleri sırasında da şiddetli biçimde yer alan eleştiriler ve hemen ardından yedi kişinin hükümete karşı aleyhte oy vermesiyle muhalefet iyiden iyiye belirginleşmiştir. Bu oylardan dördünü Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü vermiştir. Geri kalan üç oyu ise uzun süredir hükümeti eleştiren Hikmet Bayur, ekonomi politikasını beğenmeyen Recep Peker ve Emin Sazak vermiştir (Akşam Gazetesi, 30 Mayıs 1945: 2). 7 Haziran 1948 günü Halk Partisi meclis grubuna "dörtlü" önerge verilerek muhalefet giderek belirgin bir hal almıştır. Bu önergedeki isimler Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'dır (Karpaz, 2010: 233). Halk Partisi bu önergeyi reddederek kamu önünde kendilerine karşı sert bir tutumun oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca partiden Fuat Köprülü ve Adnan Menderes'i çıkarma kararı alınmıştır. Hemen ardından Celal Bayar yaşanan gelişmelerden dolayı önce İzmir milletvekilliğinden daha sonra da 2 Aralık 1945 günü partiden istifa etmiştir (Karpaz, 2010: 235).

Bu süre içerisinde birçok parti kurulmuş ve aralarında iktidarı ele alan parti ise kurucularının arasında Celal Bayar'ın da bulunmuş olduğu Demokrat Parti olmuştur. Demokrat Parti 7 Ocak 1946 günü Celal Bayar'ın liderliğinde kurulmuştur (Karpaz, 2010: 239). Demokrat Parti ilk olarak 1946 yılında yapılmış olan genel seçimler ile meclise girmiştir. Ardından 1950 yılı itibariyle oyların büyük bir çoğunluğunu alarak iktidar partisi olmuştur. Celal Bayar'ın cumhurbaşkanı, Adnan Menderes'in başbakan olduğu Demokrat Parti 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar iktidarda kalmıştır.

2.1. Tek Parti Döneminden Demokrat Parti'ye Sinema Alanındaki Politikalar

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden hemen önce Türk ekonomik sisteminin yeniden kendini yapılandırma dönemi başlamıştır. 17 Şubat- 4 Mart 1923 aralığında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nde sinema ilk defa devletin gündeminde yer almıştır. Kongrenin Ziraat ve Maarif Meselesi bölümünde halkın aydınlatılması ve kültürel anlamda birikim sağlanması amacıyla 9. Maddede şunlar ifade edilmiştir.

“Ahlaka aykırı olanları yasaklamak koşuluyla, sanayi, iktisadi, coğrafi, ziraat ve sağlık gibi alanlar hakkında sinema filmleri gösterilerek köylülere gerekli olan bilgileri vermek amaçlanmaktadır.” (Ökçün, 1981: 391-392).

Bu noktada henüz sinema bir sektör olarak ele alınmamıştır. Devlet sinema sanayisine yatırım yapmaktan çok halkı belirli bir bilgi birikimine yönlendirmek doğrultusunda sinemayı ideolojik bir aygıt olarak ele almıştır. Bu durum sinema için olumsuz olmuştur ve sinema sektörünün önünün de açılmasını sağlamıştır (Erkılıç, 2003: 34). Bu yıllar aralığında Türkiye'de sinemacılık hakkında araştırmaları Amerikalılar yapmıştır. Amerikan Gizli Belgelerinde dönem içerisinde yer alan sinema ortamı araştırılmıştır. Metin Erksan'ın ifadesiyle dönem içerisinde Türkiye'de sinemacılık ile ilgili herhangi bir veri toplanmadığı halde Amerikalılar 1926 yılında İstanbul/ Türkiye sinema piyasasını araştırmışlardır (Erksan, 1994: 10, Erksan, 1990: 2). Bu duruma daha önce bahsetmiş olduğumuz Amerikan sinemasının gelişimi ve hızlı bir şekilde dünya sinema sektörüne egemen olma yarışının da katkısı büyüktür. Amerikan İstanbul Konsolosluğundan ulaşılan bu belgelere göre sinema salonlarının kaç tane olduğu, nitelikleri, kullanmış oldukları makinelerin şekli, tipi ve kalitesi, seyirci ile sinema salonları arasındaki korelasyon, biletlerin fiyatları ve ithal edilen filmlerin bedellerine yer verilmiştir (Duru, 2017: 260). Erkılıç'ın raporları incelemesinin ardından çıkan sonuç Amerikalılar raporlarına Türk sinema seyirciyle, Türkiye'de sinemacılığın içerisine Amerikan filmlerin yerleştirilebileceği ve Amerikan sinemasının Türkiye'de gelişim kazanabileceği düşüncesidir (Erkılıç, 2003: 36).

Amerikalıların dönem içerisindeki bu raporlarının ardından Türkiye içerisinde de 1929 yılı itibariyle sinemacılık bir sektör olarak ele alınıp

meclis içerisinde görüşülmeye başlanmıştır. İlk olarak “sinema sanayi uzmanı” olan Naci Bey’in dönemin Siirt milletvekili olan Mahmut Bey’e meclis içerisinde görüşülmek üzere sunmuş olduğu raporla Türkiye’nin sinemada ne durumda olduğu ve gelecekte nasıl bir yerde olacağıyla ilgili tespitler yapılmıştır ve bu sinema açısından oldukça önemli bir gelişimdir (Erkılıç, 2003: 36). Raporun hazırlanmasında Naci Bey’in 1923 yılında Berlin’e inceleme yapmak üzere gitmesi ve ardından Paris’te bir şirket kurmasının etkisi bulunmaktadır. Naci Bey öneride Amerika, Almanya ve Fransa gibi devletlerin nasıl kendi yerli film üretimlerine önem verdiklerine dikkat çekerek Türkiye’nin de kendi yerli filmlerini üretmesinin gerekliliğinden bahsetmektedir. Dönem içerisinde film işletmeciliğinin azınlıkların elinde olduğunu ifade eden Naci Bey, ithal edilen çoğu filmde Yahudilik ve Hristiyanlık propagandası içermiş olduğunu belirtmiş ve bu filmlerin genel ahlaka uygun filmler olmadığı tespitini yapmıştır. Bu sebeplerden dolayı sinema ile ilgili düzenleyici bir kuruluşun kurulmasının zorunlu olduğunu ifade eden Naci Bey yerli film üretimi ve ithal filmlerin durumu hakkında belirli önerilerde bulunmuştur (Erkılıç, 2003: 37). Bu yıllar aralığında daha önce bahsetmiş olduğumuz tiyatrocular dönemi sinemada yer almaya başlamıştır ve çok tek partili hayattan çok partili hayata geçmiş olmamızdan dolayı sinema da kendi içerisinde bir dönüşüm yaşamıştır. Özellikle Demokrat Parti ile beraber devletçi kalkınmacı politikaların yerini artık liberal politikalar almıştır. Ayrıca tek parti döneminden başlayarak çok partili hayat içerisinde çeşitli önemli olaylarda sinemacılık açısından gerçekleşmiştir. İlk olarak 14 /7/1934 tarihli olan 2559 sayılı olan “Polis Ödev ve Yetkileri Yasası’nın 6. Maddesine uyularak yapılan 9/ 7/ 1939 tarih ve 2/11551 sayılı Filmlerin ve Film Senaryolarının Sansürüne İlişkin Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik sansürün sinemaya gelmesini sağlamıştır. İkinci olarak 1948 yılında meydana gelen ve bunda dönemin devlet politikasında liberal politikaların benimsemiş olmasının önemli olduğu daha önce de bahsetmiş olduğumuz vergi indirimi yer almaktadır. Bu indirim sayesinde Eğlence Resmi yabancı filmlerin gayrisafi hasılatından %70, yerli filmlerin ise %25 oranında indirmiştir. Bu indirimle beraber sinema bir iş alanı olarak da gelişmeye başlamıştır. Tüm bunları düşündüğümüzde dönem içerisinde yaşanan ithal-ikameci serbest piyasa ekonomisinin ve enflasyonist tutumunun, halkın tüketim alışkanlıklarının

değişmesi, elektrik ve ulaşım hizmetlerinin hızlı bir şekilde gelişmesi, askeri, siyasi ve ekonomik açıdan ABD ile yakınlaşmaya başlanması, Avrupa Ekonomik Topluluğuna girme çabaları, köyden kente göçün artması, 6-7 Eylül Olaylarının yaşanması ve Kore Savaşı gibi dönemin siyasi ve politik olayları da sinema üzerinde oldukça etkili olmuştur (Erkılıç, 2003: 67).

1950'li yıllar itibariyle bu olayların da etkisiyle sinemada dönüşümler yaşanmaya başlanmıştır. Özellikle dönem içerisinde alt yapı çalışmalarına verilen ağırlıktan dolayı elektriğin köylere doğru ulaşmasıyla beraber salonların da sayısı artmaya başlamıştır. 1940'lı yılların sonunda 20 milyona yakın seyircisi olan sinemanın 1958-1959 yılları arasında seyircisi 60 milyona ulaşmıştır. Koltuk sayısı da 175 binden 400 bine yükselmiştir (DİE Verileri, 1982; 2001). Bu doğrultular sonucunda 1951 yılında 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kabul edilerek, telif hakları konusunda ilk defa Türkiye'de yasal bir düzenleme yapılarak sinemacılık içerisinde haklar korunma altına alınmıştır. 1954 yılında ise sinema sektörünün ilk sendikası olan Film Teknisyenleri Sendikası kurulmuştur. 1958 yılında yaşanmış olan devalüasyonun etkisinden dolayı ham film giderleri yükselmiş ve film ithalatçıları zarara girmiştir. Film ithalatına bu sebeple kota uygulanması başlanmıştır (Erkılıç, 2003: 68). Bu sayede 27 Mayıs 1960 yılına kadar birçok film çekilmiş ve Türkiye'nin dört bir tarafında sinema salonları açılmaya başlanmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde ise Ankara Sinema Tarihi hakkında kısa bir bilgi verilerek Kızılırmak Sinemasının kuruluşu, gelişimi ve günümüzdeki durumuna değinilecektir.

3. Ankara Sinema Tarihi

Sinemanın hızlı bir şekilde hayatımıza girmesiyle beraber Ankara özelinde de çeşitli gelişmeler yaşanmıştır. Ankara halkı içinde sinema, tiyatro ve televizyondan önce özel bir yer edinmiştir. 1923 ile 1998 yılları arasında bu minvalde Ankara'da açılıp kapanan 75'in üstünde sinema salonu bulunmuştur. Bu sinemalardan ilki Ankara'nın Ulus Meydanı eski adıyla Hâkimiyet-i Milliye Meydanında açılmış olan Büyük Sinemadır. Sinema Ulus Meydanında bulunan 100. Yıl Çarşısının olduğu yer üzerinde açılmıştır. Bu sinema 1928 ile 1929 yılları arasındaki dönem içerisinde yanmıştır. Ankara'nın ikinci sineması ise yine Ulus Meydanında yer

almaktadır. Bu sinema Kulüp (Halk) Sineması'dır ve Vehbi Koç'a ait olan apartmanın yan tarafında eskiden bulunan Taşhan'ın olduğu yerde bulunmaktadır. Ahşap bir mimari ile yapılmış olan bu sinema Kırım kökenli Türklerden Hacı Bekir Salgir ve Veli Usta'ya aittir. Bu sinemada 1941 yılında yanmıştır. Ankara'nın üçüncü Sinemasıysa Yeni Sinemadır ve yine Ulus Meydanında açılmıştır. Sümer Bank'ın arka tarafına inşa edilmiş olan bu sinema kendi dönemi içerisinde gayet modern olan bir sinemadır. Bu sinemada Ulus Meydanının genişletilmesi ve Anafartalar Çarşısının yapılmasından dolayı 1956 yılında istimlak edilmiştir. Bunların dışında o yıllar içerisinde açılan dördüncü sinema Kızılay'da yer alan Sosyal Çarşısının olduğu yerde açılmış olan Ulus Sinemasıdır. Yine o dönem içerisinde Anafartalar Caddesi'nde yer alan Çocuk Esirgeme Kurumunun yanındaki binada Sus Sineması bulunmaktadır. Bu sinema içerisinde daha çok Arap Filmleri gösterilmiştir. 1944 ile 1945 yıllarına geldiğimizde Ankara Sineması açılmıştır. Ankara Sineması Necatibey Caddesinde bulunmaktadır (Bozyiğit, 1999: 171-176). Bu döneme ilişkin bilgiler aktaran Nejat Akgün 1940'lı yıllar içerisinde Ankaralıları için sinemaya gitmenin oldukça önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır. Ulus, Ankara ve daha sonra açılmış olan Büyük Sinemaya sinemaseverlerin rahatlıkla gittiğini belirten Akgün Park, Sus ve Sümer sinemalarına daha çok bekâr gençlerin gittiğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda Ankara içerisinde 75'den fazla sinema açılıp kapanmıştır (Akgün,1996: 232). Şimdi çalışmamızda bu yıllar aralığında açılmış olan ve hala faaliyet gösteren Ankara'nın şu anda en eski sineması olarak yaşamaya devam eden Kızılırmak Sinemasından bahsedilecektir.

3.1. Kızılırmak Sinemasının Kuruluşu

Ankara Kızılırmak Sineması'nın temelleri 1959 yılında atılmıştır. Sinema 1960 yılında hizmet vermeye başlamıştır. Sinemanın sahipleri Köksal ailesidir. Feyyaz Köksal sinemanın kurucusudur. Feyyaz Köksal araştırmacı, siyasetçi ve yazardır. Yükseköğrenimini Zürih Federal Teknik Üniversitesin 'de bitirmiş olan Köksal ayrıca "Barajlar ve Hidro- Elektrik Santraller" alanında uzmanlığını almıştır. Türkiye'ye döndükten sonra inşaat yüksek mühendisi olarak çalışan Feyyaz Köksal Türk İnşaat Mühendisleri Odası Başkanlığı ve 1960 senesinde kurucu meclis üyeliği görevlerini yürütmüştür (Aydın ve Taşkın, 2014: 70). 22 Ekim 1965

senesinde Adalet Partisi listesinden memleketi Kayseri'den 13. Dönem milletvekili olarak meclise girmiştir. (Satoğlu, 2002: 497) ¹

Sinema 2018 yılı itibariyle üç kuşaktır işletilmektedir. Şu anda sinemayı dededen toruna geçmiş olan Can Köksal devralmıştır. Can Köksal sinemayı 1996 yılından bu yana işletmektedir. Bir küçük aile işletmesi olarak değerlendirebileceğimiz sinemanın bulunduğu binada ailenin mülkiyetine aittir. Kuruluş amaçlarının sadece ticari bir amaç olduğunu belirten Köksal bunun yanında herhangi bir zincire ya da kuruluşa bağlı olmamayı da o yıllar itibariyle tercih ettiklerini ve günümüze kadar bunu koruyarak geldiklerini ifade etmektedir. Sinema hakkında yapılan araştırmalar ve Can Köksal ile yapılan görüşmelerden sonra sinemanın kuruluş evresiyle ilgili çeşitli bilgiler ortaya çıkmıştır (Ankara Kızılırmak Sineması, Can Köksal, kişisel görüşme, 1 Mart 2017).

Köksal'ın ifadesiyle 1959 ile 1960'lı yıllar arasında Ankara'da çoğunlukla Amerika'ya ait birçok "üssün" bulunduğu ve sinemaya daha çok dönem içerisinde Amerikalıların geldiğini belirtmektedir. Dönem içerisinde Kızılırmak Sineması daha çok Amerikalılar tarafından bir kültür merkezi halinde kullanılmaktadır. Köksal bu sebeple dönem itibariyle daha çok sinemada "Amerikan Milliyetçiliğine" dair olan filmlerin oynatıldığını bu sebeple sinemaya gelen Amerikalı müşterilerin kendi filmleri sonunda bazı durumlarda ayağa kalkıp kendi milli marşlarını söylediklerini ifade etmektedir. Hemen ardından Amerikalıların sinemayı Pazar günleri de kilise olarak kullandıklarını da eklemektedir. Yani Köksal'ın ifadelerinden anlaşılacağı üzere sinema uzun bir süre sadece Amerikalı diplomatlar ve Amerika vatandaşlarına dönük olarak hizmet veren bir yer halindedir. Amerikalıların 1974 yılı itibariyle Türkiye'den gitmesi ve üslerini kapatmasıyla beraber Köksal sinemanın yapısında değişikliğe gittiklerini aktarmaktadır. O sırada Ankara'da Ulus, Büyük ve Ankara Sinemaları

¹ 1945 yılı itibariyle, Türkiye'de kurulmuş olan siyasi partiler Halk Partisinde yaşanan kırılmalardan sonra çeşitlenmiştir. 1960 yılına kadar Türkiye'de başlıca siyasal partiler şu şekildedir: Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Millet Partisi (20 Temmuz 1948 yılında DP'den ayrılanlar ve çıkartılanlar tarafından kurulmuştur). Diğer siyasi partiler arasında ise Milli Kalkınma Partisi ve Köylü Partisi bulunmaktadır. Ayrıca 1946 yılı içerisinde Sosyal Adalet Partisi, Liberal Demokrat Parti, Çiftçi ve Köylü Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'de kurulmuştur.

bulunmaktadır. Bu sinemalar dönem içerisinde ve aşağıda anlatacağımız film ithalatında yaşanan sıkıntılardan dolayı kapanmıştır. Ardından Ankara'nın diğer sinemaları olan Kavaklıdere, Akün, Tunalı Hilmi Caddesi üzerinde iki sinema ve iki yeni salon daha yapılmıştır. Fakat bu sinemalar Kızılırmak Sineması gibi Amerikalılara hizmet veren değil tüm vatandaşlara dönük olarak hizmet veren sinemalardır. Dönem içerisinde Amerikalıların Türkiye içerisine gelişine bakacak olursak;

II. Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra Sovyetler Birliği'nin askerlerini terhis etmemesinden dolayı Avrupa Sovyetleri kendisine bir tehlike olarak görmüştür. Bunun üzerine İngiltere 1945 ile 1947 yılları arasında Yunanistan ve Türkiye'yi Sovyetler Birliği'ne karşı tampon bölge olmaları noktasında desteklemiştir. 1947 yılına geldiği zaman İngiltere ABD'ye, Yunanistan ve Türkiye olan yardımları 31 Mart 1947 yılı itibari ile keseceğini belirtmiştir. Bu sayede ABD Türkiye olan ilişkilerini bu süreçten sonra hızlandırmaya başlamıştır. ABD Başkanı bu durumu değerlendirerek bu coğrafya üzerinde nasıl egemen olacağını da ipuçlarını vermiştir (Sander, 1979: 12).

Ayrıca Türkiye içerisinde yaşanan gelişmelerden en önemlisi de Amerika ile olan ikili ilişkilere dir. Demokrat Parti'nin meclise girmesinin ardından ülkeyi her alanda etkileyecek olan gelişmelerden birisi de hiç şüphesiz Birleşik Devletler Kongre'sinin özgürlük ve demokrasiyi korumak adına Yunanistan ve Türkiye'ye acilen askeri yardımda bulunmak üzere kabul ettikleri Truman Doktrini olmuştur (Karpas, 2010: 276). ABD başkanı Truman 12 Mart 1947 tarihinde bu durumu ilan ettiğinde Amerikan kamuoyunun Türkiye'nin demokratik değerler ile ilerleyen bir politika benimsemiş olduğuna ikna edilmesi gerekmektedir. Bu süre sonunda Türk- Amerikan Yardım Antlaşması 12 Temmuz 1947 yılında imzalanmıştır (Faroz Ahmad, 2010: 45).

Dönem itibari ile baktığımızda Amerika ile ilgili gelişmeler siyasetçilerin de sıklıkla ifade ettikleri bir durumdur. Örneğin 1949 yılında Başbakan Yardımcısı olan Nihat Erim'in söyledikleri buna örnektir. Erim " Eğer ki dış bir felakete bulaşmaz olur isek memleketimizin geleceğinden umutluyum. Türkiye yakın gelecek içerisinde küçük Amerika olacaktır." (Cumhuriyet Gazetesi 20 Eylül 1949) Ardından gelen sekiz yıl sonrasında ise Celal Bayar

buna benzer bir ifade kullanacaktır. Fakat Erim'in aksine Celal Bayar söyledikleri yüzünden oldukça tepki çekmiştir. 1957 yılında seçim kampanyasında Bayar dinleyicilerine şu ifadeler ile seslenmiştir. "Ülkemiz içerisinde Amerika'nın gelişmelerini takip ederek çalışıyoruz. 30 yıl sonra bu memleket 50 milyon nüfuslu küçük bir Amerika olacaktır." (Zafer Gazetesi, 20 Ekim 1957) Bunların dışında Amerika ile olan gelişmeler hızlı bir şekilde gelişmeye devam etmiştir.

Tüm bu Amerika- Türkiye ikili ilişkilerinin ardından Köksal 1970'li yıllar itibariyle Amerikalıların Ankara'dan ayrılmasıyla beraber sinema içerisinde değişiklikler olduğunu ifade etmektedir. Bu değişiklik ilk olarak sinemanın iç mimarisi daha sonra yeni salonların eklenmesiyle vücut bulmuştur. Köksal bu değişiklikler sayesinde sinemanın artık "gerçek bir sinemaya" dönüştüğünü ve bu değişimlerin sonunda halka açık hale geldiğini de belirtmektedir. Bu sayede Kızılırmak sineması 1959'lardan 2018'lere doğru gelen Ankara'nın şu anda "tek eski" Köksal'ın ifadesiyle "tek klasik" sinemasıdır.

3.2. Özal Dönemine Doğru Kızılırmak Sineması

1974 ile 1980 yılları arasında sinema kiraya verilmiştir. Bu yüzden sinemanın işletmecileri sinema faaliyetlerine belirli bir süre ara vermişlerdir. Fakat kiracı sinema içerisinde çeşitli filmleri gösteremediği için sinemayı bir daha kiraya vermeyerek Köksal ailesi işletmeye devam etmiştir. 1980'den sonra Turgut Özal döneminin başlamasıyla birlikte yeni yabancı filmlerin ithalatına yer verilmiştir. Bunun en önemli sebebi ithalat oranlarında yapılmış olan vergilerdeki indirimdir. Bu sayede Türkiye içerisine yeniden Amerikan filmleri gelerek Kızılırmak sinemasında gösterilmeye başlanmıştır. Elde edilmiş olan gelirler sayesinde var olan eski sinemalar kendi içlerini restore ederek tek salonlu sinemaların içlerine yeni farklı salonlarda eklenmeye başlanmıştır. Kızılırmak sineması da yeni salonlarına Özal döneminde kavuşmuştur. Örneğin Çankaya'da Vakıfbank'ın bulunmuş olduğu yerin bulunduğu yer o yıllarda bir nevi alışveriş merkezi olarak kullanıldığı için oraya da yeni sekiz adet sinema salonu yapılmıştır.

Bunların dışında Türkiye içerisinde yaşanmış olan politik değişimlerin de etkisiyle sinema içerisinde gösterilmiş olan filmlere belirli oranlarda

“sansür” uygulanmış ve bazı filmlerin sinemada gösterilmesine izin verilmemiştir. Türkiye’de bütün dünyaya paralel olarak filmleri yönetmeye çalıştığı için ve her dönem kendisine has bir kültürel doku yakalamak zorunda kaldığından Kızılırmak sineması da buna ayak uydurmuştur. Köksal bu durumu son zamanlardaki Amerikan filmleri üzerinden vermektedir. Özellikle Köksal günümüzde Hollywood içerisinde Amerika’nın politik uygulamalarını eleştirecek olan filmlerin çekilmediğini ifade etmektedir. Buna benzer durumun 12 Eylül 1980 askeri cuntasından sonrada Türkiye’de görüldüğünü belirtmektedir. Köksal dönem içerisinde yaşanmış olan birçok işçi ihlallerinden sonra bunlara dönük olarak yapılmış olan filmlere sert sansürlerin uygulandığını ve sinemada diğer sinemalarda olduğu gibi bu filmlerin gösterime kapanmış olduğunu dile getirmektedir.

Bunlara ek olarak bir dönem filmleri alıp satan film ithalatçıları ve sinema sahipleri de Can Köksal’a film vermemiştir. Bunun sebebini ise Köksal şu cümleler ile ifade etmektedir. “Bir dönem film ithalatçıları kendilerine dağıtım bölgeleri belirlemişlerdi. Anadolu içerisinde olan bu bölgeler örneğin Çorum, Yozgat, Kayseri gibi bölgelere film gönderirken araya aracı şirkette koydukları için karlarının çok daha üzerinde paralar kazanıyorlardı. Fakat filmlerin getirilemez hale gelmesi, yavaş yavaş televizyonun ortaya çıkmasından dolayı bu şirketler daha sonra sinemaya da film vermeye başladı.” Köksal Ankara minvalinde Ankara sinemaseverlerin dönem içerisinde çıkan video kamera, siyah beyaz televizyondan renkli televizyonun yaygınlaşmasına rağmen sinemanın çok daha özel bir yeri olduğunu ifade etmektedir. Yani bu dönem içerisinde dünya genelinde küreselleşmeyle ve teknolojinin ilerlemesiyle her tarafa yaygınlaşmasıyla genel olarak filmlerin maliyeti artmıştır. Türkiye içerisinde de film ithalatçıları bu maliyetten fazlasıyla etkilenmiştir. Bu film ithalatçılarının temel prensibini sinemanın gelişmesinden ziyade Köksal kar maksimizasyonu fikrine dayandırmaktadır. Bir üretimi en az maliyetle veya en yüksek üretimi en az maliyetle gerçekleştirme amacına kar maksimizasyonu denilmektedir. Bunların yaşanmasından dolayı Köksal kendilerinin Hint filmlerine yönelmek zorunda kaldıklarını söylemektedir. Köksal Warner Bross, Fox ve Yap filmin o sıralarda temsilcileri olduklarını bunun dışında da Avrupa ve Japon filmleri ithal edenlerin olduğunu söylemektedir. Bu sırada çok çeşitli filmler alarak kar maksimizasyonuna direndiklerini belirterek bu şekilde ayakta kaldıklarını ifade etmektedir.

3.3. Ankara'nın "Tek Klasik Sineması": Kızılırmak Sineması

Kızılırmak sineması açılmış olduğu günden bugüne kadar içerisinde bulunan bazı dokuları muhafaza etmiştir. Özellikle sinemanın içinde yer alan Ankara mermeri olarak da mimari de geçen mermerleri değiştirmeden günümüze taşımışlardır. Ayrıca sinema içerisinde yer alan afişlerin asılı olduğu çerçevelerde 1960'lı yıllardan günümüze kadar korunmuştur. Bunun dışında kalan bazı dokular zamanla eskidiği ve yapısı bozulduğu için değiştirilmek zorunda kalmıştır. Bunların dışında olan doku korunup günümüze kadar geldiği için Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığından sinema "Kültür Girişim Belgesi" almıştır. Genellikle müzelere verilen bu belge sinemayı da farklı bir dokuya taşımış ve Ankara'nın "tek klasik sineması" unvanına getirmiştir. Pek tabii teknolojinin hızla gelişip değiştiği zamanlarda sinemacılık için gerekli olan teknik ekipman sistemini de teknolojiye uygun bir biçimde değiştiren sinema, diğer sinema salonlarına karşı ayakta kalmanın aynı zamanda teknik açıdan teknolojiye de ayak uydurmaktan geçtiğini belirtmektedir.

Kızılırmak sineması bu klasik dokusunun da katkısıyla çoğunluklu olarak Avrupa Sinemacılığı ve Bağımsız Filmlerin gösterilmesiyle kendine yer bulan ve genellikle bu sinema türüyle özdeşleştirilmiş bir yere sahiptir. Örneğin; 2000'li yıllar içerisinde sinema, bağımsız sinema ve Avrupa sinemasında gösterilmiş olan filmleri göstermektedir. Örneğin; 2000'li yıllar içerisinde Pi, Hurllyburly, Muson, Tarafsız Bölge filmleri buna örnektir. Köksal'a neden Avrupa filmleriyle özdeşirildiğini ya da neden bir dönem çoğunlukla Avrupa filmlerine yer vermeyi tercih ettiklerini sordüğümüzda bu durumun özellikle karar verilen bir durum olmadığını ifade etmektedir. Özellikle tekeli dağıtım şirketlerinin eski ilişkileri olan firmalar ile ilişkilere devam ettiği için ve bu çoğunlukla yasal olmayan yollarla gerçekleştirildiği için gösterilecek filmler bulamadıklarını ifade etmektedir. Genellikle sinema içerisinde gösterilecek filmler bulamadıkları için belirli dönemlerde zorunlu olarak Avrupa filmlerine ağırlık vermek zorunda kaldıklarını ifade etmektedir. Bu yüzden de Amerikan yapımı olmayan filmleri tercih ettiklerini belirtmektedir. Bu sayede Avrupa sinemasına ilgi duyan, araştıran meraklı sinemaseverlerin sinemayı tercih ettiklerini belirtmektedir. Sinemaseverlerin vizyon sahibi bulamamış sinema filmleriyle yaratmış oldukları duygu birlikteliği

Kızılırmak Sineması'nı Avrupa Sinemacılığıyla özdeşirilen bir yere taşımıştır. Köksal bu durumun kendilerinin dışında geliştiğini ve ayakta kalmak için bu yola başvurdukları özel olarak sinemanın böyle bir düşüncesinin olmadığını da belirtmektedir.

Aradan geçen süre sonunda Kızılırmak Sinemasında film ithal edenlerin belirli bir süre sonra Avrupa filmlerine değer vermeye başlamasıyla beraber Avrupa filmlerin gösterimi genel olarak artmıştır. Köksal dönem içerisinde eskiden "5-6 bin avroya getirilmiş olan filmlerin bir anda 70-80 bin avroya getirildiğini belirtmektedir." Ayrıca Köksal ithalatçıların bir kısmının battığını ve diğer bir kısmının da piyasadan çekilmek zorunda kaldığını ifade etmektedir. Köksal bu durumu şu şekilde devam etmektedir.

"Bu durum bizi tekrar başladığımız noktaya getirdi. Ama sonra Avrupa filmlerini kaybetsek de Türk filmlerini bulduk. Avrupa filmlerini tercih eden müşterilerimizin çoğuyla dost olmuştuk. Onlara da (Tamam. Biz sizin filmleri de getireceğiz) dedik. Şimdi yıl içinde Ekim ayından Nisan ayı ortalarına kadar geçen süre içinde Türkiye'nin seyrettiği yaygın çıkan filmleri gösteriyoruz. Küçük salonumuzda da mümkün olduğu kadar bu filmleri seyrettiriyoruz. Bu mevsimlerin dışında da Avrupa filmlerini getiriyoruz." (Ntv Haber, 24.05.2011)

Köksal bu duruma ek bir parantez açarak Amerikan filmleriyle rekabet edemeyecek duruma gelmesinin ardından Avrupa sinemasının ve filmlerinin değerini artırılması amacıyla 1988 yılında Avrupa Konseyi'ne bağlı bir kuruluş olan Avrupa Görsel-İşitsel Eserler Destek Fonunun (Eurimages) sinemaya 10-15 bin avro değerinde para yardımı verdiğini eklemektedir. Bu desteğin ise Köksal yapılmış olan bir raporlamanın sonucunda meydana geldiğini belirtmektedir. Eurimages Avrupa Konseyi'ne kısmi bir anlaşma ile bağlı olan Yaratıcı Sinematografik ve Görsel- İşitsel Eserlerin Ortak Yapımı ve Dağıtımı Avrupa Destek Fonu olarak 1988 yılında kurulmuştur. Üye sayısı 26 olan bu kuruluş içerisinde Türkiye 28 Şubat 1990 yılında üye olmuştur. (Resmi Gazete, 29.08. 1990 Milletlerarası Sözleşme, Sayı: 20620) Eurimages'in temel misyonu üretilmiş olan sinema eserlerinin yaygın hale getirilmesini sağlayarak dağıtım ve yapım aşamalarında desteklemektir. Bu destek oluşturmuş oldukları bir fon

sayesinde, üye ülkelerin sinemalarında işbirliğini teşvik etmek amacıyla Avrupa film endüstrisinin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Şu anda Eurimages ortak-yapım, gösterim, dağıtım ve sinema salonlarının dijitalleştirilmesi ve profesyonelleştirilmesi gibi beş farklı alan üzerinde çalışmalarına devam etmektedir. Bu konu da finansal açıdan destek sağlayarak bu beş alanı Avrupa film endüstrisi için en iyi hale getirmeye çalışmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Sinema Müdürlüğü ile kuruluş çalışmalarını sürdürmeye devam etmektedir. (Avrupa Birliği Kültürel ve Yaratıcı Sektörler Programı, 2014-2020) Bu fondan destek almış olan Kızılırmak Sineması da yayımlanan filmlerin %33'ünün Avrupa ve Türk filmleri olması zorunluluğuna ayak uydurmaktadır.

Bu sayede Kızılırmak sineması kendisine has özel bir izleyici kitlesi bulmuştur. Köksal Kızılırmak sinemasının kitlesini daha çok farklı filmleri izlemek isteyen, Amerikan yapımı filmlerden hoşlanmayan, Avrupa filmlerine ve diğer alternatif filmlere meraklı olan sinemaseverler olarak tanımlamaktadır. Bu durum kitlenin film ile yaşadığı duygu birlikteliği ve kitlenin sinema ile de bir duygu birlikteliği kurmasına neden olmuştur. Ardından da özel bir izleyici kitlesini sinema elde etmiştir. Sinema olan bu duruma "sinefil" adı verilmektedir.

3.4 AVM Sinemacılığı

Köksal yarım asırdır ayakta kalmaya çalışan Kızılırmak sinemasını aktarırken küreselleşmenin de etkisiyle sinemanın artık AVM'lere doğru kaydığını ve eski sinema salonlarının sektör içerisinde daha fazla ayakta kalamadığını belirtmektedir. Köksal AVM'lerin çeşitli vergi indirimden faydalanmış olduklarını da ekleyerek bu şekilde kendi içlerinde bulunan sinemaları desteklediklerini ve buradan tekelleşmeye doğru giden bir sürecin başlamış olduğunu ifade etmektedir. Eski zamanlarda Kızılırmak Caddesi sinemacılar caddesi olarak nitelendirilirken günümüzde artık bu caddedeki sinemaların teker teker kapatıldığı ve Kızılırmak sinemasının da ayakta kalmaya çalıştığı bir gerçektir.

Ayrıca sinema içerisinde satılmış olan biletlerden alınan %8 KDV oranının da sattıklarını fakat filmleri %18 KDV oranında aldıklarını

belirterek aradaki %10 gibi bir farkı Köksal kendi bütçelerinden karşıladıklarını söylemektedir. Bu oranları her yılsonunda raporlama işlemi yaparak Maliye Bakanlığına göndermektedirler. Bunun yanı sıra eğlence vergisi hakkında da açıklamalarda bulunmuş olan Köksal Sinema Salonu İşletmecileri Derneği olarak Türkiye Büyük Millet Meclisine yaşamış oldukları sorunları aktaran bir yazı yazdıklarını ve sorunlarına çözüm aramaya çalıştıklarını da eklemektedir. Yazıyı kısa olarak özetleyen Köksal şunları ifade etmektedir.

“Bir taraftan elektrik, gaz, su gibi genel giderler artarken, bir taraftan her gün açılan alışveriş merkezlerindeki yeni sinemaların karşısında birçok bağımsız sinema büyük sıkıntı çekmekte, sinemasının parasını ödeyememekte ve bu nedenle faaliyetlerini yürütemez hale gelerek salonlarını kapatmak zorunda kalmaktadır. Bunlar arasında tarihi eser konumunda olan sinemalar da mevcuttur. İstanbul'dan Şişlikent, Feriye, Beyoğlu Alkazar, Rüya, Emek, Nişantaşı, Bakırköy Broadway bunlardan bazılarıdır. Bu kültür erozyonunun önüne geçebilmek için sinema bilet satışlarında belediyeler eliyle toplanan ve Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Maliye Bakanlığının kontrolünde olan eğlence vergilerinin bir kısmının gerçekten maddi sıkıntı içerisinde olan sinemalara destek olarak tahsis edilmesi hem adil hem de çözüm getirecek bir nitelik taşımaktadır.” (Ntv Haber, 24.05.2011) Bunların dışında geçtiğimiz senelerde sinema müdürü Rıza Kalender'in anlattıkları da sinemanın AVM sinemasıyla rekabet edemeyecek bir hale geldiğine kanıttır. Kalender durumu şu sözlerle ifade etmektedir.

“AVM'ler özünde sinema için tasarlanmamıştır. Her bir salonu en fazla altmış kişi alan ve salon sayısı on ikiye kadar çıkabilen yerlerdir. Bunun anlamı, her salonda ayrı bir film gösterilebiliyor olmasıdır ancak bu kadar çok salonun olduğu AVM sinemalarında, diğer salonun sesi, sizin izlediğiniz salona gelebiliyor. Bizim gibi tek işlevi film göstermek olan bir sinemanın ise dört ya da beş salonu olur ve koltuk sayısı daha fazladır. Bizim en büyük salonumuz 375 kişilik ve AVM mantığına göre bu salonu bölsük, dört tane salonumuz olur. Ama biz sinemanın özünü bozmak istemeyiz. Sinema tutkunları da bunları gözeterek bizim gibi sinemalara yönelirler” demektedir (Haber 24, 27 Mart 2017) .

Sonuç

Sinemanın gizemli dokusunu ve yıllar içerisinde yaşamış olduğu değişiklikleri aktaran ünlü İtalyan yönetmen Giuseppe Tornatore'nun çekmiş olduğu Cinema Paradiso (Cennet Sineması) filmi izlerken yarım asırdır zorluklara, değişen politik koşullara rağmen ayakta kalmaya çalışan ve tarihimizden günümüze bir doku olarak gelen Kızılırmak Sineması aklımıza gelmektedir. Film küçük bir İtalyan kasabası içerisinde yer alan sinemanın değişimini aktarmaktadır. Bu değişim 1980 yılı itibarıyla filmde sona erer ve bir tarihin kapanışını Cennet Sinemasının yıkımı ile anlatır.² Bu filmin anlattıklarında da olduğu gibi 1980'li yıllardan günümüze de birçok değişim yaşandı. Ankara'daki birçok tarihi doku da bundan nasibini aldı. Birçok sinema salonu yıkılmak zorunda kaldı, birçoğu iflas etti. Örneğin Kızılırmak Sinemasıyla yakın bir tarihi geçmişe sahip olan Ankapol ve Megapol sinemaları kapanmıştır. Daha da eski tarihlerden Nergis Sineması, Talip Sineması, Dedeman Sineması da kapanmıştır. Yine Menekşe, Çankaya, Akün, Kavaklıdere, Ses, Karınca, Dilek, Çağdaş Sahne, Moviepol, Gölbaşı, Eti ve Derya sinemaları da kapanmıştır. Bu sinemaların hepsi sinema endüstrisi içerisinde Ankara tarihinde önemli yerlere sahip olan sinemalardı. Kızılırmak Sineması ise 1960'lardan günümüze kadar tüm zorluklara rağmen Ankaralı izleyicilerinin de desteğiyle ayakta kalmayı başardı ve Türkiye'nin yakın tarihini de günümüze taşıdı. Fakat 2000'lerin başlarından itibaren Ankara'nın çeşitli yerlerinde meydana gelmiş olan terör olaylarının etkisinden dolayı sinemada eskiye oranla kitlesini kaybetmeye başlamıştır. Ankara Kızılay bölgesinde yer alan sinema son yıllar içerisinde bu bölgede yaşanmış olan terör patlamalarından dolayı, sinemaseverlerin Kızılay bölgesini güvenli bulmamalarının da etkisiyle genel olarak AVM sinemalarına yönelmişlerdir. Haliyle bu durum Kızılırmak sinemasını da yakından etkilemiştir. Sonuç olarak bakıldığında Kızılırmak sineması Türk siyasal konjonktüründe yaşanmış olan darbelerden, ekonomik krizlere, savaşlardan, yıkıcı ve bölücü terör olaylarının olmasına rağmen varlığını sürdürmek için çaba harcamaktadır.

² Giuseppe Tornatore, 1988, İtalya, Süre: 2 saat 44 dakika

Kaynaklar

- AHMED, F. (2015). Demokrasi Sürecinde Türkiye, Hil Yayınları, İstanbul.
- AKGÜN, N. (1996). Burası Ankara, Ankara Kulübü Yayınları, Ankara.
- Akşam Gazetesi, 30 Mayıs 1945.
- Avrupa Birliği Kültürel ve Yaratıcı Sektörler Programı, 2014-2020.
- AYDIN, S., TAŞKIN, Y., (2014). 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BETTON, G. (1986). Sinema Tarihi, İletişim Yayınları, Ankara.
- BOZYİĞİT, H. (1999). Eski Ankara Sinemaları, Kebikeç Dergisi, 9, s. 171-176.
- Cumhuriyet Gazetesi 18 Temmuz 1946, , "Adnan Menderes Konuşması".
- Cumhuriyet Gazetesi, 20 Eylül 1949, "Nihat Erim Konuşması".
- Çelik, A. (2015), Türk Kimliğinin İnşasında Türk Sinemasının Rolü- Tarihi Filmler ve Cüneyt Arkın Örneği, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çelik, D. (2014). "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara Romanı Bağlamında Kemalist İdeoloji ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Bir Başkent İnşası", Ankara Araştırmaları Dergisi, 2(1), s. 93-107.
- ÇOŞKUN, E. (2009). Türk Sinemasında Akım Araştırması, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1982). Kültür İstatistik Verileri.
- Devlet İstatistik Enstitüsü, (2001). İstatistiki Göstergeler, 1923-1998.
- DURU, O. (2017). Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- ERKİLİÇ, H. (2003), Türk Sinemasının Ekonomik Yapısı ve Bu Yapının Sinemamıza Etkileri, Mimar Sinan Üniversitesi, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul.
- ERKSAN, M. (1990). "Anayasa Güvencesi ve Sinema", VE Sinema, Sayı 9.
- ERKSAN, M. (1994). "Sinemanın 100. Yılı", Cumhuriyet Gazetesi, 11 Haziran 1994.
- ESEN, Ş. (2010). Türk Sinemasının Kilometre Taşları, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Haber 24, 27 Mart 2017, "Kızılırmak Sineması İftiharla Sunar".
- KARPAT, K. (2010). Türk Demokrasi Tarihi, Timaş Yayınları, Ankara.
- NTV Haber, 24.05.2011, "AVM'lere Karşı Yarım Asırlık Bir Sinema".
- ÖKÇÜN, A. (1981). Türkiye İktisat Kongresi 1923 İzmir, Ankara.
- Resmi Gazete, 29.08. 1990 Milletlerarası Sözleşme, Sayı: 20620
- SANDER, O. (2016). Türk- Amerikan İlişkileri, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- SATOĞLU, A. (2002), Kayseri Ansiklopedisi.
- ŞİMŞİR, B. (2006). Ankara Ankara Bir Başkent'in Doğuşu, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:19, s.170-171, 15 Ağustos 1945, Dönem 7.
- TUNÇ, E. (2012). Türk Sinemasının Ekonomik Yapısı (1896- 2005), Doruk Yayınları, İstanbul.
- Zafer Gazetesi, 20 Ekim 1957, "Celal Bayar Konuşması".